

ЕВРОПЕЙСКИ СЕМЕСТЪР – ТЕМАТИЧЕН ИНФОРМАЦИОНЕН ДОКУМЕНТ

УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРА НА ТРУДА

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Уменията са от жизненоважно значение за конкурентоспособността и пригодността за заетост, тъй като структурни промени като глобализацията и технологичния напредък изискват все по-високи и релевантни за пазара на труда умения за повишаване на производителността и за осигуряване на добри работни места.

Този тематичен информационен документ е насочен към уменията, пряко свързани с потребностите на пазара на труда. За по-изчерпателна картина за висшето образование и по-ниските образователни степени, моля, направете справка с тематичните информационни документи *„Равнище на завършване на висше образование“* и *„Преждевременно напускащи системата на образование и обучение“*.

2. НАБЕЛЯЗВАНЕ НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА

2.1. Основни умения

Достигането на достатъчни равнища на основни умения (езикова и математическа грамотност, познания в областта на точните науки и технологиите) е от съществено значение за младите хора, за да имат лесен достъп до пазара на труда, а за възрастните — за да запазят заетостта си на висококачествени и стабилни работни места. При все това големи дялове (между 20 % и 25 %) както от младите хора в рамките на

първоначалното образование (както свидетелстват резултатите от Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) от 2015 г.)¹, така и от възрастните в трудоспособна възраст (както се вижда от резултатите от Проучването на уменията на възрастните PIAAC от 2012 г.)² нямат тези основни умения, което ги възпрепятства да си намерят стабилна работа и да участват в икономическия и социалния живот като цяло.

В голям брой страни от ЕС все още има много висок дял на 15-годишните, които имат слаби резултати при основните умения³. Тези ученици най-вероятно ще бъдат изправени пред сериозни трудности в по-нататъшното си образование, на пазара на труда и в ежедневието.

¹ PISA е съкратеното наименование на Програмата на ОИСР за международно оценяване на учениците. За повече подробности относно определянето на тези равнища вж. <http://www.oecd.org/pisa/test/>.

² PIAAC е съкратеното наименование на Програмата за международно оценяване на компетентностите на възрастни. За повече подробности относно определянето на тези равнища вж. <http://www.oecd.org/skills/piaac/>.

³ Учениците със слаби резултати са определени като тези, чиито резултати са под ниво 2 на уменията в една от областите, за които се провеждат тестове на PISA (четене, математика или точни науки).

Най-голям е делът на тези със слаби резултати по математиката, приблизително 22 % на равнище ЕС. Има само три държави членки под референтната стойност от 15 %⁴, при все че 12 държави членки са успели да намалят своя дял между 2012 г. и 2015 г. (фигура 1).

Резултатите по четене и при точните науки са малко по-добри, но и в двете области се наблюдава значително влошаване с течение на времето.

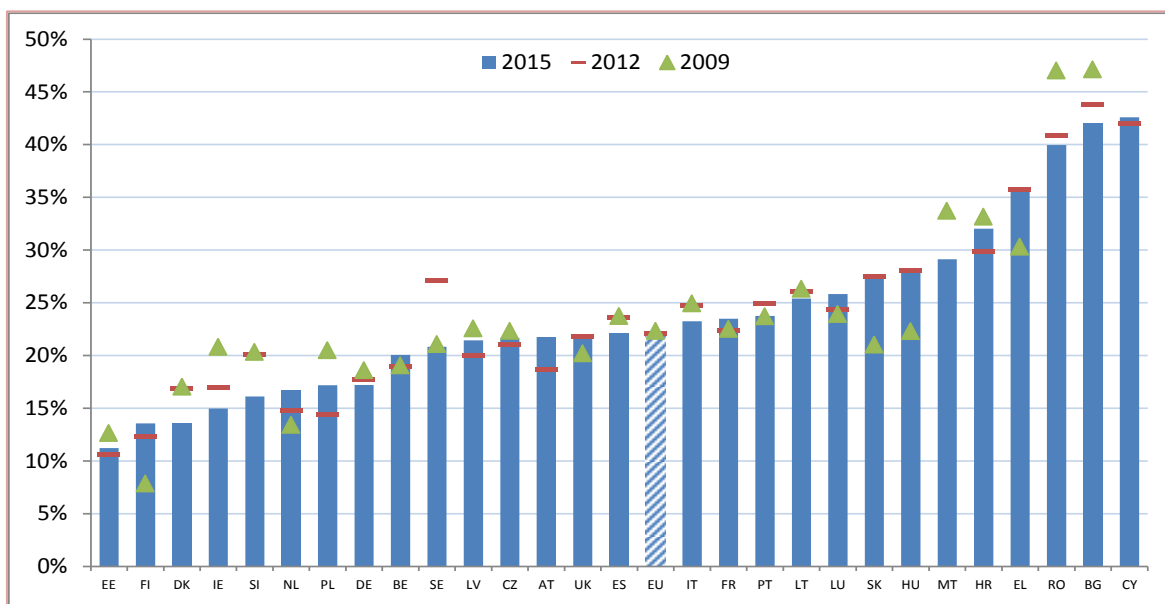
Резултатите на България, Румъния и Кипър са ниски и в трите области, особено в математиката, където повече от 40 % от учениците са със слаби резултати. Като цяло, страните с относително по-малък брой ученици със слаби резултати имат и по-големи дялове на учениците с най-високи резултати в тестовете на PISA, т.е. тези на ниво 5 или по-високо, което по принцип е индикация за по-добре функциониращи системи за образование и обучение, а не толкова за преднамерен избор за върхови постижения пред равнопоставеността.

Образователните системи все още не са напълно ефективни в намаляването на неравенствата. Делът на момчетата със слаби резултати по четене е много по-висок от този на момичетата (23,5 % спрямо 15,9 %), въпреки че различията между половете при уменията по четене по-късно изчезват (както показват данните на PIAAC за 16 до 24-годишните). Момчетата и момичетата имат по-сходни резултати по другите две основни умения. Социално-икономическата среда остава един от основните фактори за придобиване на умения в училищата. Разликата в дела на лицата със слаби резултати в точните науки между учениците в най-долната четвъртина

по социално-икономически статус и тези в най-горната четвъртина е много висока (фигура 2).

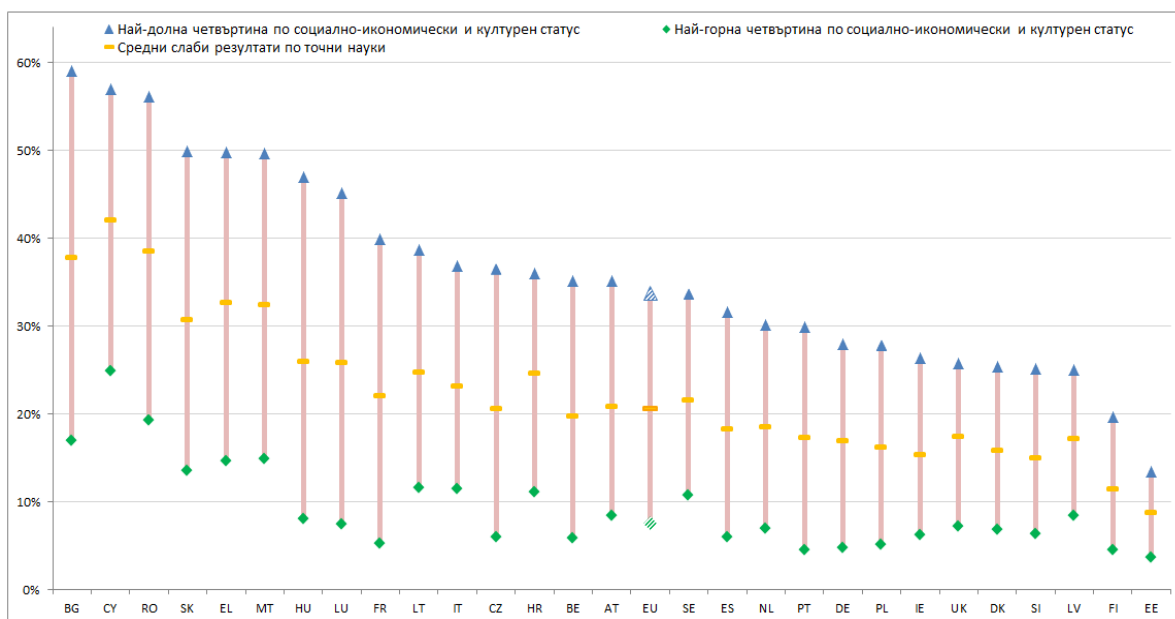
⁴ Съгласно стратегическата рамка за сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“) държавите членки постигнаха съгласие, че делът на 15-годишните лица със слаби резултати при четенето, математиката и точните науки трябва да бъде под 15 % до 2020 г.

Фигура 1 –Дялове на лицата със слаби умения по математика в PISA, избрани години

Източник: ОИСР (програма PISA).

Фигура 2 – Въздействие на социално-икономическата среда върху резултатите по математика, 2012 г.

Източник: ОИСР (програма PISA).

Фактът, че европейските системи за образование и обучение не предоставят най-основните умения на 20 % от учениците, върви ръка за ръка с високи алтернативни разходи. Това подчертава не само мащаба на предизвикателството, което подобряването на ефективността на системите на образование и обучение представлява, но и огромните

потенциални ползи от гледна точка на увеличаване на растежа и заетостта, ако този дял на учениците, които вероятно ще бъдат изправени пред сериозен проблем с пригодността за заетост, се намали.

Сред възрастните в трудоспособна възраст (на възраст от 16 до 65 години) средно 43 % са демонстрирали средно или високо

ниво на езикова грамотност (нива 3 до 5) в страните от ЕС, участвали в проучването PIAAC. Това е доста под средната стойност за ОИСР (49 %).

Също така една пета от възрастните в участващите държави от ЕС показва ниско ниво езикова грамотност. При математическата грамотност този дял е дори една четвърт. При много високите умения само малко на брой държави членки са в състояние да постигнат резултатите на най-добрите държави извън ЕС, например Япония. Други големи неевропейски икономики, като Канада и САЩ, постигат резултати, сходни с тези на много държави от ЕС.

Съществуват обаче значителни различия в разпределението на уменията между държавите — членки на ЕС. В общи линии могат да бъдат идентифицирани три групи държави:

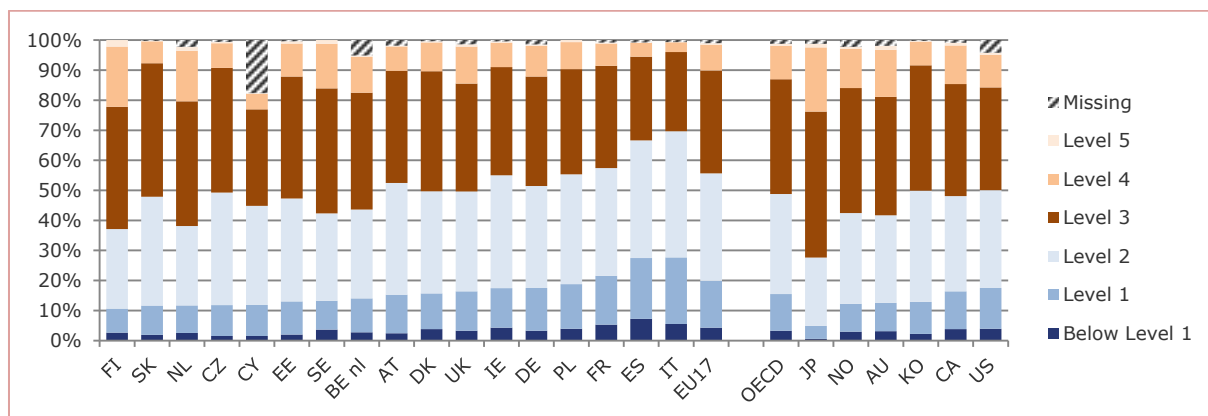
- 1) тези, които са с висок дял на възрастните със средни до най-високи резултати и малко на брой лица със слаби резултати (като Холандия, Финландия, Швеция и Фландрия в Белгия);
- 2) държави с резултати, които не се различават значително от средните за ОИСР; както и

- 3) държави със сравнително малък дял на лицата със средни и най-високи резултати и много високи дялове на лицата със слаби резултати (Испания и Италия).

Докато в някои страни основно групите на по-възрастните лица имат ниски нива на умения, в други изглежда, че и възрастовите групи на по-младите са с доста слаби резултати (например Кипър и Обединеното кралство). Освен това резултатите от проучванията потвърждават, че резултатите при уменията са много силно свързани с образованието на родителите и статута на мигранти, но в различна степен в различните страни.

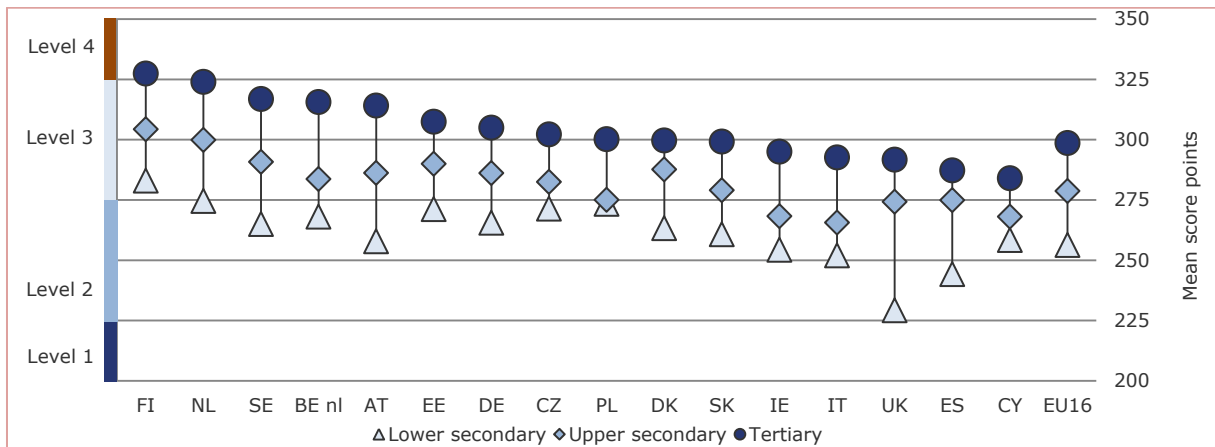
Резултатите по линия на PIAAC показват също значителни разлики между страните в средното ниво на владеене на умения между лица, които притежават сходни образователни степени. Например, младите хора, завършили само гимназиален етап на средното образование във Финландия, Нидерландия или Швеция, показват по-високи средни умения, отколкото тези с висше образование в Испания или Кипър.

Фигура 3 — Дял на населението на възраст 16–65 години на всяко ниво на езикова грамотност, 2012 г.

Източник: ОИСР (PIAAC). Забележка: държавите са подредени по общ дял на ниво 1 или по-ниско. Няма данни: не са участвали в теста.

Фигура 4 — Средно ниво на езикова грамотност (16–29 години) по завършена образователна степен, 2012 г.

Източник: ОИСР (PIAAC). Забележка: държавите са подредени по среден брой точки на ниво висше образование.

2.2. Трансверсални умения

Новите начини на работа и по-честите промени при работните места (по необходимост или възможност) изискват по-широк набор от умения. Трансверсални⁵ умения са тези, които са релевантни за намирането на работа и професии в области, различни от тези, в които се осъществява дейност понастоящем или е осъществявана дейност в миналото. Понастоящем 40 % от работодателите съобщават за трудности при намирането на хора с подходящи умения, като много от тях подчертават липсата на трансверсални умения⁶ сред кандидатите за работа.

Повече от половината от служителите в ЕС се нуждаят от умения по чужд език на своите работни места (въпреки че тези умения обикновено са специфични за подгрупа от работни места). Само 42 % от учениците в юношеска възраст обаче владеят добре първия си чужд език⁷.

Въпреки че работодателите ценят служителите, проявяващи инициативност и имащи способността да се адаптират към предизвикателствата и променящата

се среда⁸, предприемаческите умения все още са доста ниски сред населението на ЕС. Има само няколко държави членки, в които повече от половината от възрастното население смята, че има необходимите умения и знания за започване на бизнес⁹.

Освен това само половината от населението на ЕС на възраст над 15 години са на мнение, че тяхното училищно образование им е помогнало да развият чувство за инициативност и някаква предприемаческа нагласа (вж. фигура 5)¹⁰.

2.3. Несъответствие на уменията

Несъответствието на умения е несъответствието между търсенето и предлагането на умения на пазара на труда. С други думи, ситуация, в която уменията, търсени от работодателите, се различават от уменията, предлагани от търсещите работа или работниците. Ако е трайно, несъответствието на уменията, което може да приеме различни форми, може да доведе до краткосрочни и дългосрочни икономически и социални загуби за хората, работодателите и обществото.

Вниманието на изготвящите политиките и учените е насочено към три основни измерения:

- 1) макроикономическо несъответствие на уменията, което се отнася до разликата в уменията между предлаганите работни места и групата безработни от гледна точка на общите равнища на квалификация;
- 2) недостиг на определени умения, който се отнася до невъзможността

⁵ Уменията, които лицата имат, които са релевантни за работни места/професии, различни от тези, които те са заемали/упражнявали досега. Тези умения може да са придобити и чрез дейности извън работното място или дейности през свободното време, или чрез образование или обучение. По-общо казано, това са умения, които са придобити в един контекст или за овладяване на специфична ситуация/проблем и могат да бъдат прехвърлени в друг контекст.

⁶ ОИСР/Европейски съюз, *The Missing Entrepreneurs 2015: Policies for Self-Employment and Entrepreneurship* („Липсващите предприемачи, 2015 г.: Политики за самостоятелна заетост и предприемачество“), OECD Publishing, 2015 г.

⁷ Панорама на уменията в ЕС (2014 г.), доклад „Акценти от анализа на нивото на владеене на чужди езици“, изготвен от ICF GHK и Европейския център за развитие на професионалното обучение (Cedefop) за Европейската комисия.

⁸ ОИСР/Европейски съюз, *The Missing Entrepreneurs 2015: Policies for Self-Employment and Entrepreneurship* („Липсващите предприемачи, 2015 г.: Политики за самостоятелна заетост и предприемачество“), OECD Publishing, 2015 г.

⁹ Kelley D., Singer S., Herrington M., *Глобален доклад, 2015–2016 г.*, Глобален обзор на предприемачеството.

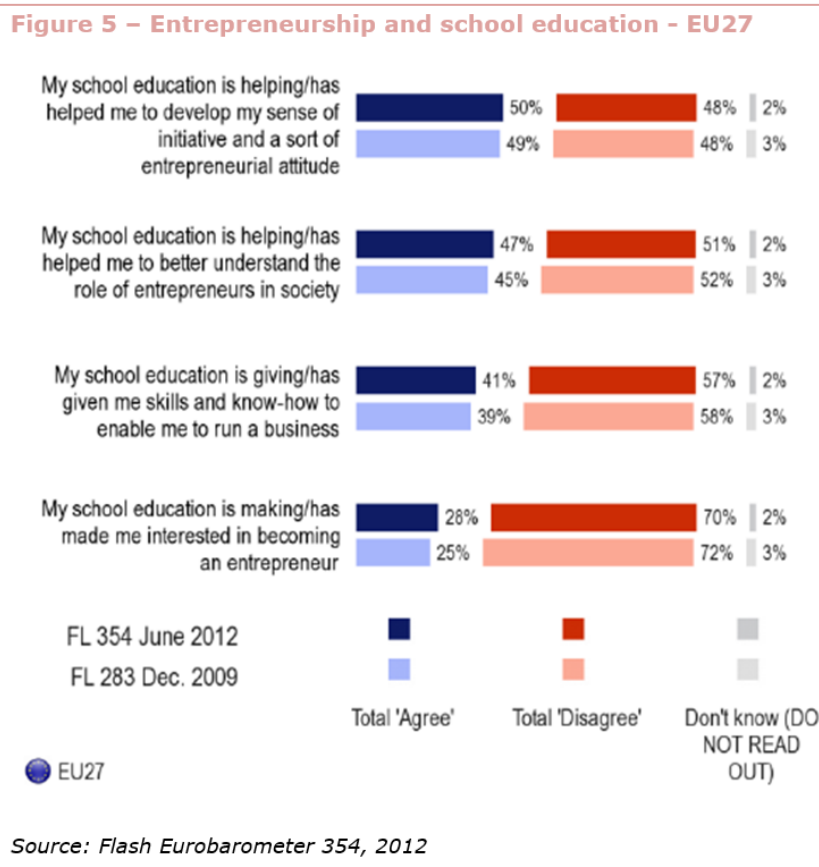
¹⁰ Европейска комисия, *Експресно проучване на Евробарометър № 354, Предприемачите в ЕС и отвъд границите му*, 2012 г.

на работодателите да намерят работници с определена квалификация или професия; както и

3) несъответствие на уменията на работното място, т.е. разликите между уменията на зетите лица и уменията, необходими за изпълнение на тяхната работа¹¹. Макроикономическите показатели за несъответствие на уменията могат да са от по-голяма полза в контекста на европейския семестьър, тъй като са по-надеждни, по-често достъпни и имат по-силна връзка с основните проблеми на политиката, като например дългосрочна или структурна безработица.

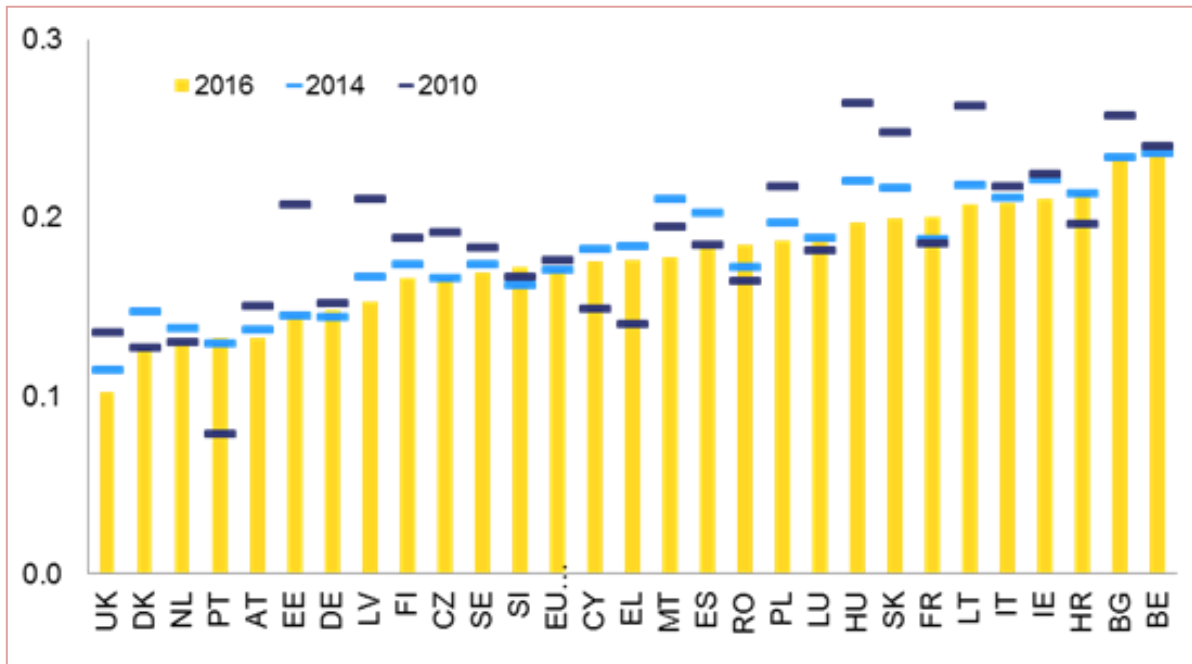
Един от начините за измерване на макроикономическото несъответствие на уменията е да се види как равнищата на заетост на различните групи умения (висококвалифицирани,

средноквалифицирани и нискоквалифицирани лица) се различават от равнището на заетост на цялото население за дадена страна и година. Колкото по-голяма е разликата (относителната дисперсия), толкова по-голямо е несъответствието на макроикономическите умения. Фигура 6 показва сравнителни данни за държавите — членки на ЕС, в това отношение. Дисперсията на равнището на заетост е много висока в Белгия, България, Хърватия, Ирландия и Италия. В повечето случаи това се дължи на ниските равнища на заетост на нискоквалифицираните (по-специално спрямо висококвалифицираните работници). Въпреки че е необходим по-задълбочен анализ на отделните държави, за да се разберат основните причини, проучването на тенденциите за по-дълъг период от време също е от полза.

¹¹ За подробен преглед вж. Kiss, A. and Vandeplas, A. (2015 г.) Measuring Skills Mismatch („Измерване на несъответствието на уменията“). Аналитична уеб публикация, 7/2015 г., ГД „Трудова заетост, социални въпроси и равни възможности“.

Фигура 6 — Относителна дисперсия на равнището на заетост по образователна степен

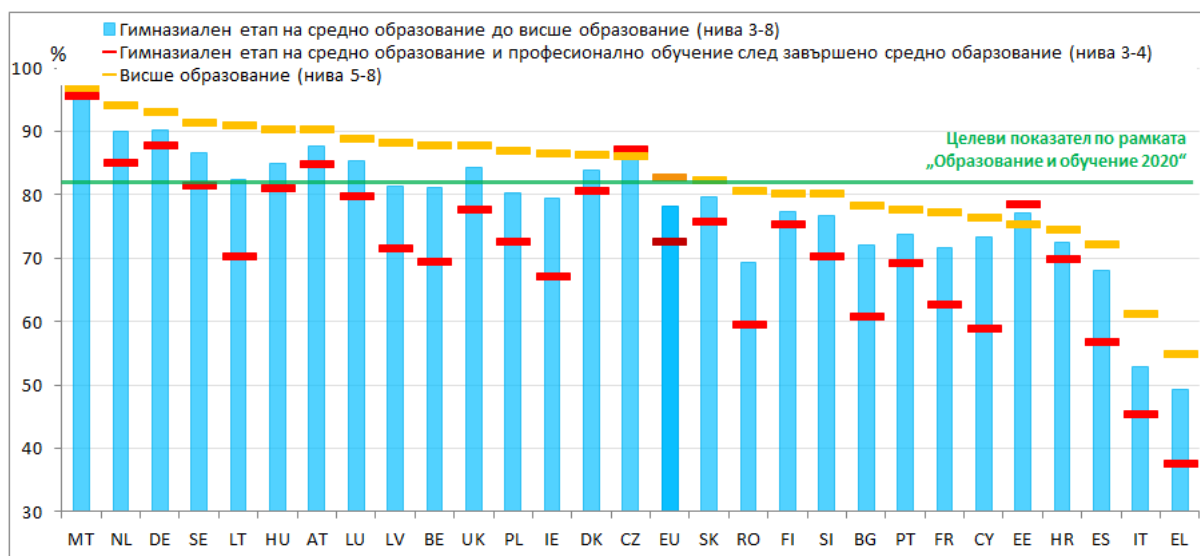

Източник: Собствени изчисления въз основа на данни от Евростат. Годишната средна стойност е основана на средната стойност от четирите тримесечия.

Макар че през кризисния период резултатите на пазара на труда се влошиха и за завършилите висше образование, снабдяването на младите хора с релевантни знания, умения и нагласи все пак улеснява прехода от образование към заетост. Фигура 7

показва процента наскоро завършили младежи в заетост спрямо показателя, определен от Съвета през 2012 г., според който най-малко 82 % от наскоро завършилите младежи трябва да са на работа до 2020 г.

Фигура 7 — Пригодност за заетост: равнище на заетост на наскоро завършилите образователна степен лица на възраст 20–34 години, 2016 г.

Източник: Евростат, „Наблюдение на работната сила“.

Равнището на заетост на наскоро завършилите младежи в ЕС като цяло се е увеличило до 78,2 % през 2016 г., консолидирайки постепенното скорошно възстановяване. От 2013 г. равнището на заетост на завършилите гимназиален етап на средното образование е нараснало с 3,2 процентни пункта, докато това равнище за завършилите висше образование е нараснало с 2,1 процентни пункта. По този начин младите хора с висше образование разполагат с предимство в пригодността за заетост от 10 процентни пункта спрямо завършилите средно образование. Предимството съществува във всички държави членки, с изключение на Естония и Чешката република.

Що се отнася до професионалното образование и обучение, данни от проучване на Съвместния изследователски център (JRC)¹² показват, че в много страни от ЕС при завършилите гимназиален етап на средното образование по програми, насочени към професионалното образование и обучение (ПОО), равнищата на заетост са по-високи отколкото при завършилите същия етап на образование по програми, които не са насочени към ПОО. При тях са по-ниски също и нивата на безработица и неактивност¹³. Анализ

¹² JRC CRELL (2015 г.): Education and youth labour market outcomes: the added value of VET („Образование и резултати на младежите на пазара на труда: добавената стойност на ПОО). Техническа информация); въз основа на специална извадка от данни от „Наблюдение на работната сила“, предоставена от Евростат за третото тримесечие на 2014 г.

¹³ Изчислено като дял на заетите лица на възраст 20—34 години, чието най-високо ниво на образование е гимназиален етап на средното образование или образование след завършено средно образование, но не висше образование (ISCED 3-4).

на ОИСР¹⁴ потвърждава, че на гимназиален етап на средното образование и на етап образование след завършване на средното образование, но не висше образование, ПОО се свързва с по-висока вероятност за наемане на работа (Фигура 9), но малко по-ниско почасово възнаграждение.

Разликите са малки, особено когато се разглеждат по пол. На ниво ISCED 5 има значително предимство на академичното образование по отношение на доходите и заетостта.

3. НАБЕЛЯЗВАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИ ЛОСТОВЕ ЗА СПРАВЯНЕ С ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА

Достатъчните инвестиции в образованието и структурните реформи, повишаващи ефикасността и ефективността на системите на образование и обучение, могат да подобрят **основните умения**. За да се намали броят на лицата със слаби основни умения сред младежта, политиките за приобщаване трябва да са насочени и към повишаване на резултатите на учениците от неравностойна социално-икономическа или различна езикова среда.

Първоначалното професионално образование и обучение се цени за това, че развива специфични умения, свързани с дадена работа, и трансверсални умения, с което позволява прехода към заетост и поддържането и актуализирането на уменията на работната сила. Повече от 13 милиона учащи се участват в програма за професионално обучение всяка година. При все това прогнозите за пазара на труда сочат бъдещ

¹⁴ ОИСР (2015 г.): The effects of vocational education and training on adult skills and wages. What can we learn from PIAAC? („Въздействието на професионалното образование и обучение върху уменията и възнагражденията на възрастните. Какво можем да научим от PIAAC?“)

недостиг на завършили ПОО в няколко държави членки¹⁵.

При наскоро завършилите с професионалнообразователна квалификация от гимназиален етап на средното образование и образование след завършено средно образование, но не висше образование, обикновено се наблюдава по-лесен преход от образованието към пазара на труда. Те също така имат по-високи равнища на заетост, отколкото завършилите общообразователен курс със сравними образователни степени. Въпреки това за много млади хора и техните родители ПОО все още не е толкова привлекателно, колкото академичното образование.

Всъщност привлекателността и релевантността на програмите за ПОО за пазара на труда все още могат да бъдат значително подобрени. Недостатъчен брой програми в държавите членки използват напълно потенциала на ученето в процеса на работа. Също така все още няма достатъчно възможности за преход от ПОО към висше образование.

От гледна точка на качеството всеки учащ в рамките на ПОО трябва да бъде подготвен за живот и работа в едно все по-глобализирано общество, включително чрез изучаване на чужди езици.

Около 50 % от учащите в ЕС, записани в гимназиален курс на средно образование, образование след завършено средно образование, но не висше образование, и полувисше образование, преминават курс на ПОО. Това прави ПОО основен източник на умения и компетенции за икономиките на ЕС.

Поради това е от първостепенно значение системите за първоначално ПОО да осигуряват адекватни основни,

трансверсални и професионални умения, които отговарят на нуждите на работодателите. Те трябва също така да подготвят учащите се да участват във форми на обучение на по-късен етап в живота им и да управляват преходите от образование към заетост, както и от една работа на друга, или от безработица към заетост.

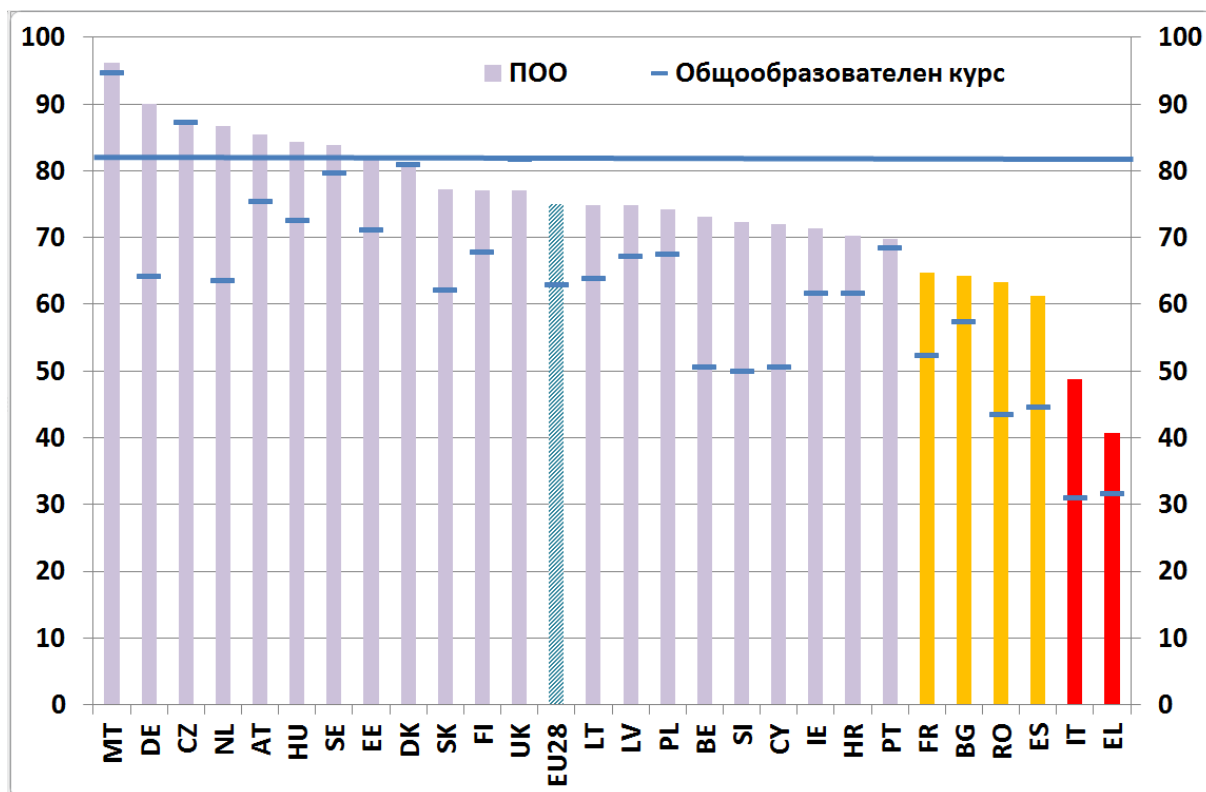
Релевантността на образованието за пазара на труда, равнищата на заетост на младежите и преходът от образование към работа бяха акцентът на икономическите и секторните политики през последните няколко години.

Що се отнася до онези, които завършват първоначалното си образование на етап средно образование или образование след завършено средно образование, но не висше образование, при учащите в ПОО се наблюдава системно по-добър преход към пазара на труда, отколкото при онези, които са завършили гимназиален етап на средно образование или образование след завършено средно образование, но не висше образование, по общообразователни пътеки и които не продължават образованието си във висше учебно заведение.

Наскоро завършилите ПОО имат общ процент на заетост от 75 % през 2016 г. в ЕС. Следователно при тях се наблюдават по-добри резултати по отношение на заетостта в сравнение с наскоро завършилите общообразователен курс на средно образование (62,9 %) (фигура 8).

¹⁵ Европейски парламент (2015 г.), *Недостиг на пазара на труда в Европейския съюз* (<http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/home.html>).

Фигура 8 – Равнище на заетост на наскоро завършилите гимназиален етап на средно образование и образование след завършено средно образование, но не висше образование, 2016 г.

Източник: Евростат („Наблюдение на работната сила“, 2016 г.) Код за онлайн данни: edat_ifse_24.

Показателят измерва равнищата на заетост на лицата на възраст 20–34 години, които са завършили курс на образование 1 до 3 години преди изследването с диплома за средно образование (ISCED 3) или образование след завършено средно образование, но не висше образование (ISCED 4), и които в момента не са включени в по-нататъшно формално или неформално образование или обучение.

Като цяло това показва, че ПОО е добър избор за младите хора, които нямат намерение да продължат обучението си в програми за висше образование. При все това средните резултати крият известни разлики между различните държави, което сочи също така възможности за подобряване на качеството на ПОО в онези държави, в които резултатите от ПОО изостават от средните за ЕС.

През последните години абсолютният брой на учащите в програми за ПОО и техният дял от общия брой на учениците в гимназиален етап на средното образование в ЕС намалява.

Общият брой на учащите в първоначално ПОО на гимназиален етап на средното образование в ЕС е намалял от 2013 г. насам с около 500 000 (4,7 %) на 10 309 154 през 2015 г. Тази тенденция на спад е видна и в четирите държави с най-много учащи в ПОО, на които се пада дял от над 50 % от всички учащи в ПОО в ЕС.

Поради това относителният дял на учащите в ПОО е намалял от 48,9% през 2013 г. на 47,3 % през 2015 г.

Въпреки това има големи различия между различните страни по отношение на абсолютния и относителния размер на техните системи за ПОО. Това отчасти се дължи на разнообразието от програми за ПОО, предлагани в различните страни.

В няколко държави — членки на ЕС, е относително висок дялът на младежите, които избират да завършат общообразователен гимназиален курс на средно образование, но не продължават образованието си във висше учебно заведение (фигура 9).

Голяма част от тези млади хора смятат, че има начин да им се предоставят възможности за придобиване на

професионална квалификация — на етап средно образование, на етап образование след завършено средно образование, но не висше образование, или на етап висше образование.

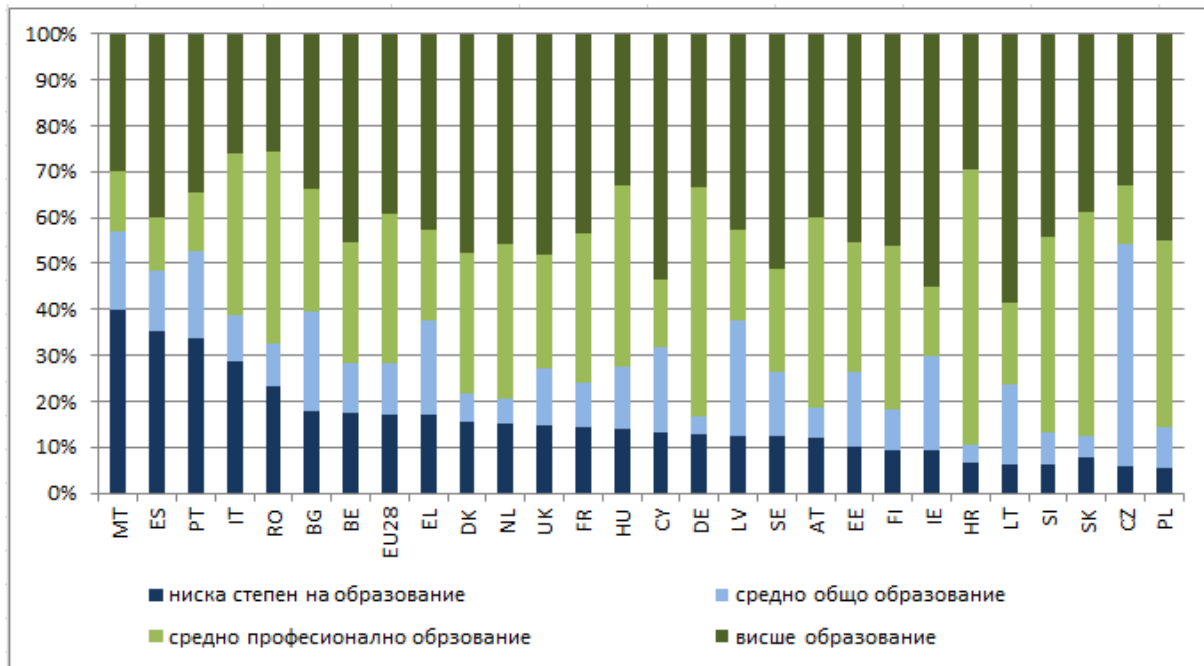
Държавите членки могат да подхождат към разширяването на първоначалното ПОО по различни начини, като отчетат търсенето на различни квалификации на пазара на труда. Разширяването на привлекателността и осигуряването на ПОО на гимназиален етап на средното образование е особено полезно за страните с голям дял на преждевременно напускащите училище. В тези страни ПОО може значително да допринесе за повишаване на образователното равнище.

За държавите с големи дялове на завършилите средно общо образование, които не продължават образованието си във висши учебни заведения, разширеното предоставяне на ПОО след завършено средно образование (но не с придобиване на степен висше образование) или на професионално полувисше образование би могло да бъде полезен вариант.

За да се справят с трайната младежка безработица, държавите членки следва също така да предоставят възможности за учене за възрастни, с което да позволят на онези млади хора, които вече са приключили първоначалното си образование, да се върнат към образованието и обучението.

На това предизвикателство би могло да се отговори например чрез по-целенасочено използване на ЕСФ, особено след като се установи, че обучението за безработни е една от най-ефективните области на действие на ЕСФ за периода 2007—2013 г. (раздел 3.5).

Фигура 9 — Образователна степен на младежите на възраст 30–34 години, 2016 г.

Източник: Евростат, „Наблюдение на работната сила“ [edat_lfs_9914]

Бележка: показателят показва най-високата образователна степен, придобита от лицата на възраст между 30 и 34 години.

Предимството на ПОО е, че в рамките му хората могат да развият умения и компетенции, които са пряко релевантни за пазара на труда. Съществуват различни инструменти, които гарантират, че професионалните училища и центровете за обучение предоставят адекватно и актуално обучение за дадени професии. Тези инструменти включват участието на частния сектор в разработването и оценката на учебните програми, професионалните стандарти и изпитването на учениците. Освен това един от най-директните начини да се гарантира релевантността на уменията, придобити от учащите се, на пазара на труда е част от обучението да се проведе извън училищната среда, например под формата на стаж.

Чиракуването е най-известният пример за организиране на ПОО по този начин. То се определя като формална програма за ПОО, която включва редуване на професионален опит (практически трудов стаж на работното място) и училищно образование (периоди на теоретическо/практическо

обучение, получено в училище или учебен център)¹⁶. Успешното завършване на това обучение следва да води до придобиване на национално признати квалификации.

Често има договорни отношения между работодателя и чиракуващия, като последният получава заплата в замяна на извършената работа.

Чиракуването не е единствената възможна схема за учене в процеса на работа. Съществуват и други, по-малко интензивни подходи за учене в процеса на работа. Те включват например ПОО в училищни условия в съчетание с елементи на обучение на работното място, където дялът на тези елементи от общата продължителност на програмата на обучение обикновено е под 50 %.

Съществуват и начини за предоставяне на учене в процеса на работа в училищна среда, при които за училищните програми се осигуряват лаборатории на място, работилници,

¹⁶ Европейска комисия (2015 г.) Чиракуване — форма на учене в процеса на работа.

кухни, ресторанти, учебно-тренировъчни фирми, симулации или реални бизнес проекти¹⁷.

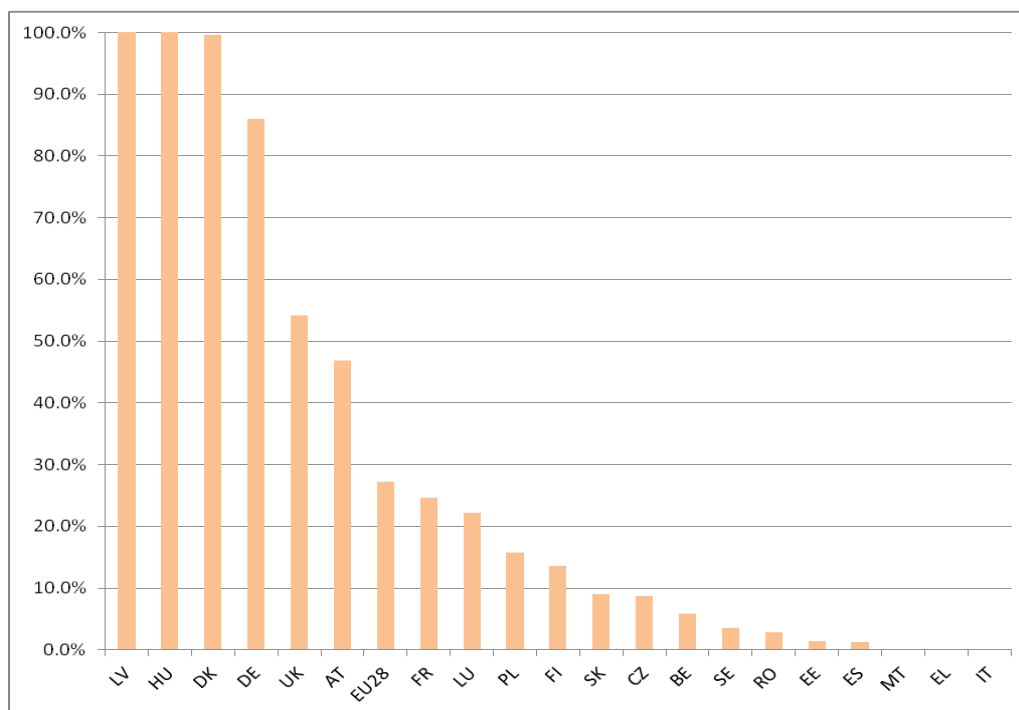
Наличието на съпоставими данни за текущото състояние на програмите за учене в процеса на работа в първоначалното образование и обучение в държавите членки е ограничено.

Все пак от наличните данни (фигура 10) е ясно, че комбинираните програми за учене в процеса на работа и обучение в училищна среда са най-често срещани в Латвия, Дания, Унгария и Германия.

¹⁷ Европейска комисия (2013 г.), Work-based learning in Europe: Practices and policy pointers („Учене в процеса на работа: практики и препоръчани политически мерки“)

http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/alliance/work-based-learning-in-europe_en.pdf.

Фигура 10 — Ученици в първоначално ПОО в комбинирано обучение в процеса на работа и в училищна среда, 2015 г.

Източник: Евростат (данни от ЮНЕСКО, ОИСР и Евростат, 2015 г. [educ_uoe_enrs04]). Липсват данни за MT, EL и IT.

Предвид широкия консенсус, че по-голямата наличност на висококачествени възможности за чиракуване би била ефективен инструмент за подобряване на устойчивите преходи от училище към работа в много държави членки, трябва да се активизират усилията да се убедят компаниите, главно МСП, да инвестират време и пари в младите учащи. Други предизвикателства, които трябва да бъдат преодолени, са:

- осигуряване на достатъчен брой квалифицирани обучаващи;
- създаване и прилагане на подходящи системи за осигуряване на качеството; както и
- привличане/организиране на финансиране и други видове подкрепа за споразумения за сътрудничество между институциите, предлагащи ПОО, и бизнеса.

Учене за възрастни и продължаващо професионално образование и обучение: в бързо променящата се работна среда възрастните трябва непрекъснато да

актуализират и подобряват своите умения, за да останат конкурентоспособни и продуктивни. Системите за учене за възрастни трябва да отговарят на голямо разнообразие от нужди, изразени от учащите, предприятията и обществото. Те трябва да гарантират, че всички хора имат лесен и справедлив достъп до възможностите за обучение. Поспециално онези, които са приключили първоначалното образование или обучение без минималното ниво на умения, необходими за съвременната икономическа и социална среда, трябва да получат възможности да придобият тези умения по-късно през живота си. Чрез повишаване на уменията и преквалификация възрастните могат да гарантират, че уменията им остават адекватни и актуални — не само в рамките на работната среда, но и с оглед на активното им участие в обществото.

В много държави — членки на ЕС, онези възрастни, които вече притежават високо ниво на умения, обикновено имат и добър достъп до

възможности за учене, чрез които да могат непрекъснато да актуализират и подновяват своите умения. Но тези, които притежават само ограничени умения и по тази причина имат най-голяма нужда от достъп до образование и обучение, обикновено са изправени пред най-големите пречки, що се отнася до достъпа до обучение. По тези причини подкрепата за възрастни с ниски основни умения или с ниски квалификации понастоящем обикновено фигурира в политическите програми на държавите членки, често като част от политиките в областта на образованието и обучението.

В цяла Европа държавите финансират или съфинансират широк спектър от програми за образование и обучение. В някои случаи тези програми са придружени от схеми за валидиране на умения, включително първоначална оценка на уменията, кариерно ориентиране и информационни кампании. Въпреки това в много случаи твърде малко на брой възрастни разполагат с възможности за достъп до висококачествени и подходящи програми за обучение за повишаване на квалификацията или за преквалификация.

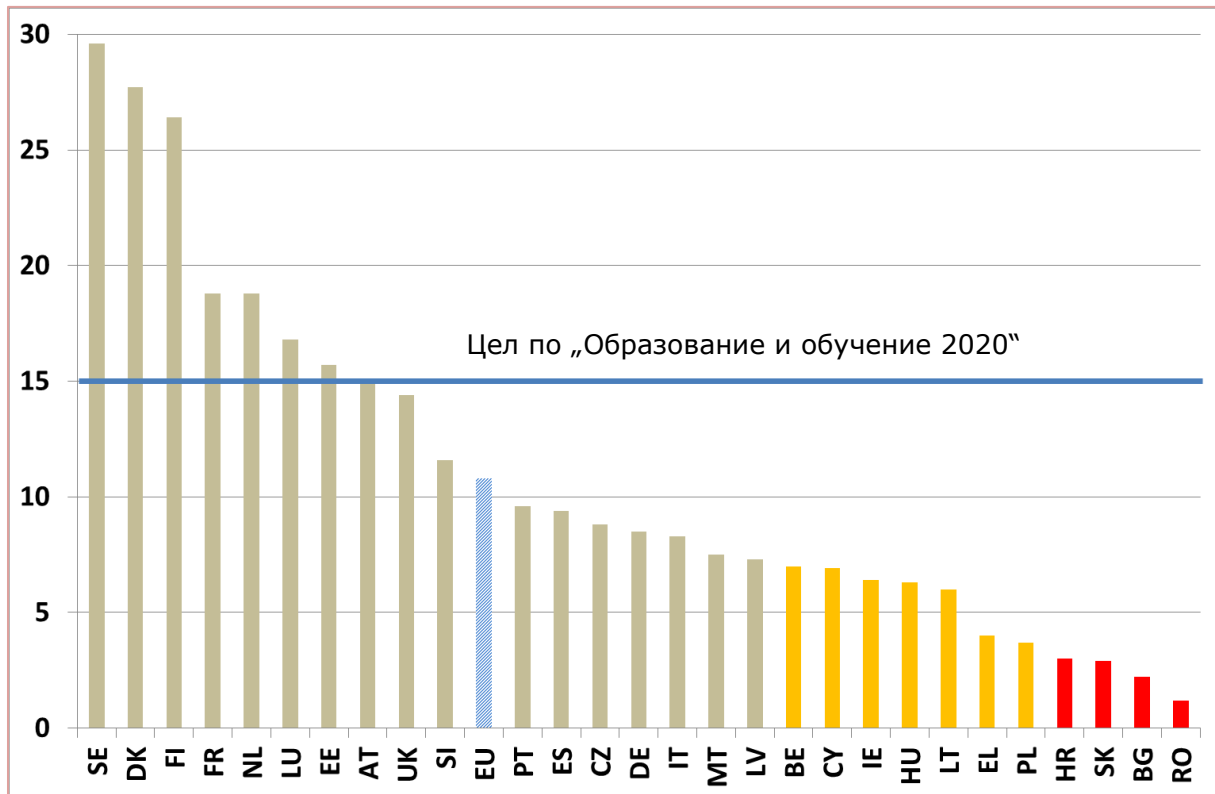
През 2016 г., в рамките на пакета от мерки „Програма за умения“, Европейската комисия предложи да се създаде **гаранция за уменията**, която да помогне да се преодолеят

недостигът на умения, неравенството и възникващите потребности на пазара на труда, изискващи все по-високи нива на умения. Чрез гаранцията за уменията държавите членки ще гарантират, че на нискоквалифицираните възрастни се предлагат форми за повишаване на квалификацията, състоящи се от възможност за:

- а) оценка на техните умения и идентифициране на всички пропуски;
- б) получаване на адаптиран към конкретните обстоятелства пакет от образование/обучение; както и
- в) валидиране на техните умения.

Съгласно отворения метод на координация в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“) държавите членки постигнаха съгласие по цел, съгласно която до 2020 г. най-малко 15 % от възрастното население (на възраст 25—64 години) следва да участва в обучение. Средните резултати през 2016 г. обаче са били едва 10,8 %. За съжаление обикновено е по-ниско участието при лицата, които се завръщат на пазара на труда, след като за определен период са били безработни, при по-възрастните хора и при тези, които са заети в професии, изискващи средна и ниска квалификация — т.е. лицата, които най-много се нуждаят от актуализация и подобрене на своите умения.

Фигура 11 — Участие на възрастните в учене през целия живот (население на възраст 25–64 години, в %, 2016 г.)

Източник: Евростат, „Наблюдение на работната сила“

Пълната прозрачност и съпоставимост на квалификациите в ЕС ще помогне на държавите членки да се доверят на качеството на квалификациите от другите държави членки и ще улеснят мобилността на учащите и работниците. За целта държавите членки съотнасят своите квалификационни нива към осемте нива на Европейската квалификационна рамка (ЕКР) и посочват нивата по ЕКР и по националните квалификационни рамки на новоиздадените удостоверения/дипломи.

Уменията, придобити извън формалното образование и обучение, често не са документирани или официално признати. Държавите членки се договориха да установят национални договорености за валидиране на неформалното и

самостоятелното учене до 2018 г.¹⁸. По-специално, те се съгласиха да осигуряват проверка на уменията на всички безработни, в идеалния случай в рамките на шест месеца от идентифициране на необходимостта. Проверката на уменията помага да се оценят знанията, уменията и компетенциите на дадено лице, за да се подготви валидиране на резултатите от неформалното или самостоятелното учене и/или да се планира проект за професионално преориентиране или обучение. Следователно това е особено важно за хората с по-ниска квалификация, за безработните или за хората, изложени на риск от безработица, мигрантите, младежите и тези, които желаят да сменят професията си. Онези възможности за валидиране на умения, придобити извън формалното образование, са

¹⁸ В съответствие с Препоръката на Съвета относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене (2012/С 398/01).

най-добре замислени, които са достъпни и водят до квалификация или частична квалификация.

Добре установените **системи за управление на уменията** могат да помогнат за изграждането и оптимизирането на уменията и компетенциите на сегашната и бъдещата работна сила. Ефикасните системи се основават на надеждни аналитични данни за уменията, получени от солидни механизми за оценка, предвиждане и прогнозиране на нуждите от умения. Тази информация допринася за направляване на политиките в областта на образованието и обучението и услугите за професионално ориентиране.

Комисията отговаря на предизвикателствата, свързани с цифровите умения в ЕС, чрез инициативата си за широка коалиция за работни места в сферата на цифровите технологии¹⁹ и разработи обща **Европейска рамка за компетентност в областта на цифровите технологии** (EDCF), описваща набора от цифрови компетенции, които са необходими на всички граждани в днешно време. Държавите членки използват Европейската рамка за компетентност в областта на цифровите технологии и съответния инструмент за оценка при разработването на учебните си програми, търсените учебни резултати или обучението на учителите.

Подобна работа бе извършена и за разработване на **Европейска референтна рамка за предприемачеството** (EntreComp), която може да се използва като основа за разработване на учебни програми и учебни дейности, които насърчават предприемачеството като компетентност.

Комисията също така подкрепя създаването на европейски секторни

алианси на уменията, за да се разработят стратегии за уменията за отделни сектори, да се предвидят нуждите от умения в специфични сектори и да се подобри способността на системите за ПОО да отговарят на тези нужди. Секторните алианси на уменията имат за цел да помогнат за осигуряването на нови умения в стратегически сектори, които са необходими за постигане на целите на Европа във връзка с растежа и работните места, конкурентоспособността, енергетиката и изменението на климата. Така например, Алиансът за възобновяема енергия и екологосъобразни технологии ще разглежда недостига и несъответствията на уменията, за да гарантира световното лидерство на Европа в областта на възобновяемите енергийни източници и да подкрепи прехода към съвременна нисковъглеродна икономика, основана на декарбонизиран енергиен сектор.

4. КРЪСТОСАН ПРЕГЛЕД НА АКТУАЛНОТО СЪСТОЯНИЕ НА ПОЛИТИКАТА

Придобиване на умения: Политиките срещу преждевременното напускане на образованието и обучението [вж. отделните информационни документи относно преждеременно напускащите училище] също така подкрепят целта за минимално завършено образование за всички млади хора като предпоставка за изграждане на допълнителни умения в системата на висшето образование или за пазара на труда.

Държавите членки имат известен напредък в постигането на основни умения:

- България е подобрила достъпа до качествено образование за учащите в неравностойно положение;
- Местните администрации и училищните клъстери в Португалия си сътрудничат за изпълнението на националния план за насърчване на успеха в училище;

¹⁹ Вж. тематичния информационен документ „Умения и работни места в областта на цифровите технологии“.

- Ирландия е определила конкретни цели за нивото на езикова и математическа грамотност в училищата в неравностойно положение, както и относително амбициозни национални цели за лицата със слаби и с най-високи резултати до 2025 г.;
- Чешката република подкрепя (предучилищните) началните и средните училища в социално изключени райони чрез въвеждане и изпълнение на индивидуални планове за интеграция; а
- Румъния изпълнява проект по линия на ЕСФ за привличане на висококвалифицирани учители в училища в неравностойно положение и е започнала да въвежда поетапно нови, основани на компетенции учебни програми в прогимназиалния етап на основното образование.

Първоначално професионално образование и обучение: При наскоро завършилите ПОО се наблюдават по-добри резултати при заетостта в сравнение с наскоро завършилите гимназиален етап на общо средно образование. Въпреки това средните резултати крият някои различия между различните страни, което показва и възможности за подобряване на качеството на ПОО в тези страни, в които резултатите от ПОО изостават от средните за ЕС (Белгия, Гърция, Испания, Франция, Италия, Латвия и Румъния). В няколко държави — членки на ЕС (Чешката република, Гърция, Испания, Малта и Португалия), също така е относително висок дялът на младите хора, които нямат диплома за средно образование или които избират средното общо образование, но не придобиват степен за висше образование.

Учене за възрастни и умения на възрастните: В седем държави дялът на участие на възрастни в учебни дейности е над референтната стойност по рамката „Образование и обучение 2020“ (15 %): Дания, Естония, Франция, Люксембург, Нидерландия, Финландия и Швеция. Най-ниското участие се наблюдава в

България, Унгария, Румъния и Словакия.

Прозрачност и признаване на уменията и квалификациите: Досега 24 държави членки са съотнесли своите национални квалификационни рамки към Европейската квалификационна рамка (ЕКР), а 16 държави членки въвеждат или са определили дата за въвеждане на нивата по ЕКР върху националните удостоверения и дипломи.

Валидиране на неформалното и самостоятелното учене: Държавите членки се готвят да въведат национални мерки за валидиране на уменията, придобити извън формалното образование и обучение. Напредъкът е смесен и има още много работа преди крайния срок — 2018 г. Така например, в Европейския справочник относно валидирането 15 държави членки (България, Чешката република, Дания, Германия, Ирландия, Гърция, Испания, Кипър, Литва, Малта, Австрия, Португалия, Румъния, Словакия и Обединеното кралство) отчитат, че не е въведена система за проверка на уменията — един от елементите на националните мерки за валидиране.

Управление на уменията: Редовното наблюдение на търсенето на пазара на труда е от съществено значение, а наличието на система за наблюдение на професиите, при които се отчита недостиг или излишък, е основен градивен елемент на аналитичната система за пазара на труда. Въпреки това повечето държави членки понастоящем не разполагат с достатъчно добри механизми за наблюдение. Само една трета от държавите членки следят промените в търсенето на работна сила, а друга

една трета разполагат само с частични данни²⁰.

Цифрови умения: Таблицата с ключовите показатели за Програмата в областта на цифровите технологии измерва напредъка на европейската цифрова икономика чрез Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) — съставен индекс, който обобщава съответните показатели за резултатите на Европа в областта на цифровите технологии и проследява развитието на държавите — членки на ЕС, в областта на цифровата конкурентоспособност²¹. развитието на цифровите умения се проследява в рамките на категорията „Човешки капитал“ от индекса. Дания, Люксембург, Нидерландия, Финландия, Швеция и Обединеното кралство постигат най-високи резултати за основни умения и използване. Ирландия, Австрия, Финландия, Швеция и Обединеното кралство постигат най-добрите резултати за високи умения и развитие. България, Гърция и Румъния се класират трайно в дъното на класациите за двете подкатегории.

Дата: 29.9.2017 г.

²⁰ Качествени данни; въз основа на Европейска комисия, Mapping and analysing bottleneck vacancies in EU labour markets („Проучване и анализ на трудните за попълване свободни работни места на пазара на труда в ЕС“), 2014 г.

²¹ <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digital-agenda-scoreboard>.